

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معانی که برای قاعدهٔ لا ضرر فرمودند این معانی تقریبا استقصاء شد، البته دو سه تا معنا است که حالا بعدا آنها عرض می‌شود.

معنای مهمی که در اینجا شده و خیلی هم خوب و به طور مستوفی، مطلب بیان شده تفسیری است که آقای سیستانی کردند در همین کتابشان. و چون ایشان خیلی جامع و مفصل راجع به بیان این قاعده مطلب را بیان کردند من بهتر دیدم که خود کلام ایشان ذکر بشود و فصل فصل روشن بشود تا اینکه ببینیم منظور ایشان چیست؟ البته این را هم خدمتتان بالا جمال عرض کنم که ما با ایشان از نقطه نظر نتیجه، تفاوت چندانی نداریم، از نقطه نظر فنی در

بعضی از مسائل ایشان نظر هست ولی از نقطه نظر نتیجه بسیار مطلب را عالی بیان کردند و همان طوری است که خیال می‌کنم منظور هم به همان کیفیت باشد.

اگر یادمان باشد چند روز پیش عرض شد که احکامی که شارع آن احکام را جعل می‌کند آن احکام یا احکام شخصی هستند یا احکام اجتماعی، یعنی به یک مناسبتی با اجتماع در ارتباط و در تماس هستند، احکام شخصی مثل نماز و روزه و شرب خمر و حج و امثال ذلک، اینهایی که احکام احکام شخصی هستند و ارتباطی با جامعه ندارند، با بیرون ندارند، ولی آن احکامی که ارتباط خارجی دارد با جامعه و با افراد، شارع فقط نمی‌تواند جعل حکم در اینجا بکند بلکه در اینجا ضامن اجرای آن احکام هم هست و الا نظام مختل می‌شود مثلاً فرض کنید که جعل حکم می‌کند برای بیع، لزوم بیع، جعل حکم می‌کند برای زواج و نکاح، جعل حکم می‌کند برای طلاق، جعل حکم می‌کند برای ضرر و امثال ذلک. نمی‌تواند شارع در اینجا فقط یک حکمی را جعل کند و بعداً برود پی کارش، اگر شارع آمد برای بیع،

برای ربا، برای مسائلی که در داد و ستد اجتماع است، احکامی را جعل کند باید یک احکام قانونی و یک احکام قضایی و ضامن اجرای این احکام را هم در اجتماع خودش جعل کند و الا نظام از بین می رود. من باب مثال بیع را جعل می کند به نحو لزوم، بعداً دو نفر با همدیگر معامله می کنند به هم می زنند! حالا هی شارع بگوید کارتان حرام است خب چه کسی به چه کسی گوش می دهد؟ می رود پی کارش! پس بنابراین شارع باید جهت اجرایی داشته باشد در این احکام که شاهد، دلیل، بیّنه، نوشته، بیاید و پول را از این بگیرد بدهد به این شخص، ملک را از این بگیرد بدهد به آن شخص.

به طور کلی احکامی که ارتباط اجتماعی و تناسب اجتماعی در آن احکام هست باید ضامن اجرا هم در آن داشته باشد. در مورد نکاح هم همین است. در مورد طلاق هم همین است، چون ارتباط فقط برای شخص نیست ارتباط بین دو نفر است. و این یک مسئله خیلی مهمی است که خود آقای سیستانی هم در اینجا متنبه به این قضیه شدند و روی این قضیه

خیلی تاکید می کنند. آن وقت براساس این قضیه، براساس این مطلب می خواهیم بینیم آیا لاضرر، این داخل در تحت احکام شخصی است یا اینکه داخل در احکام اجتماعی است؟ اصلاً نفس ضرر و اضرار، این خودش مطالبه اثنین و اکثر را می کند، مطالبه اجتماع افراد را می کند. اضرار یعنی ضرر وارد آوردن بر غیر، و اگر ما هیچ حکم اجتماعی نداشته باشیم، قطعاً ضرر و اضرار حکم اجتماعی است، اضرار یعنی انجام ضرر بر غیر، پس بنابراین ابتداءً می شود تصور بشود که شارع آمده و یک نحوی از ضرر و اضرار کرده و بعد هم هیچی! خدا حافظ شما! حرام است اضرار به غیر وارد کنید و بعد برود پی کارش، همان بیانی که مرحوم شیخ الشریعه داشتند! خب این اصلاً لاضرر و لاضرار چه فایده‌ای داشت؟ این چه نفعی دارد؟ بله، هی بگویند حرام است! خب نقل آن قضیه‌ای که مولانا دارد، دید یارو یک خنجری بسته، بردش در خانه. خلاصه وقتی که قضاء وتر شد گفت حالا این خنجر را برای چی بستی؟ گفت اگر کسی به من قصد سوئی کند با این خنجر حسابش را برسم! گفت الحمدلله که من قصد سوئی به تو ندارم!

باز مشغول شد! حالا این خنجر بستن چه فایده‌ای در اینجا دارد؟ هی شارع بگوید لا ضرر و لا ضرار، خب فایده‌اش چی شد؟ یارو ضرر را وارد می‌کند. پس قطعاً در اینجا به تناسب حکم و موضوع، باید ضامن اجرای این قاعده را هم خود شارع بیاورد.

بناءً علی هذا مفاد حدیث به دو محتوا تقسیم می‌شود: اول لا ضرر است و بعداً لا ضرار است. در مورد لا ضرر، ایشان می‌فرمایند که ضرر به معنای اسم مصدر است، ضَرٌّ، یَضُرُّ، ضَرّاً و ضَرّاً. ضرر اسم مصدر است و معنایش نقص است حالا چه نقص در مال، یا نقص در شخص بنا بر تفسیری که مرحوم شیخ انصاری فرمودند، یا نقص در حق، حالا ما این را هم اضافه می‌کنیم. در هر صورت ضرر به معنای نقصان است، چه آن ضرر از ناحیه شخص متوجه کسی بشود یا آن ضرر از ناحیه شارع متوجه شخصی بشود، همه آنها را ضرر می‌گویند. پس لا ضرر در اینجا نفی ضرر است که طبیعت خارجی باشد و چون طبیعت خارجی در اینجا محرز است پس منظور نفی حکم است به لسان نفی موضوع، یعنی نفی تسبیب به ضرر است در اینجا. لا ضرر یعنی شارع حکمی که موجب ضرر بشود، در

شریعت جعل نکرده، وضویی که موجب ضرر است، شارع این را جعل نکرده، صومی که موجب ضرر است، شارع این را جعل نکرده، کتک خوردن از غیر را شارع جعل نکرده، مثل مسیحی‌ها هستند، در مسیحیت و اینها، می‌گوید اگر زد این طرف گوشت، این طرف را هم بیاور بزند! نه اینها نیست. **وَ لَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ...** ﴿البقرة، ۱۷۹﴾ نفی تسبیب به ضرر را می‌کند. اگر شخصی جراحی وارد کرد، شارع قبول جرح را، جرح که غلط است، قبول جرح را شارع جعل نکرده، قبول ضرر را شارع جعل نکرده، اگر آمد من باب مثال یک سنگی زد شیشه منزل شما را شکست، این نقص را شارع جعل نکرده، یعنی تن دادن به نقص، تن دادن به ضرر، تن دادن به ذلت، این را شارع جعل نکرده. پس معنای لاضرر یعنی نفی تسبیب به ضرر، این مجعول نیست. این به نحو اجمال.

البته در اینجا که نفی تسبیب به ضرر است، بعداً ما می‌آییم و عرض می‌کنیم که این نفی تسبیب به چه صوری ممکن است متصور بشود؟ چطور اینکه در لاضرر این مسئله را می‌گوییم. البته در لاضرر معنا چون روشنتر است از این نظر نیازی نیست ولی در

لاضرر بعدا می آییم می گوئیم چون در لاضرر هم حرف است. این یک مسئله.

اما آمدیم سراغ لاضرار، در مورد لاضرار معنای اجمالی این است که لاضرار نفی اضرار را می کند در خارج و چون اضراری در خارج هست پس منظور چیست؟ دیگر در اینجا آن مسائلی است که مطرح شد. لاضرار در اینجا تسبیب به نفی اضرار را می کند به عکس اولی. یعنی جعل حکمی که آن حکم ممانعت از اضرار بکند در جامعه. در اولی که لاضرر بود گفتیم که نفی تسبیب است، در اینجا تسبیب به نفی است. پس در لاضرار جعل احکامی می کند که آن احکام مانع از اضرار غیر به غیر بشود، یکی از آن احکام چیست؟ تحریم مولوی.

تحریم مولوی یکی از احکامی است که جلوی اضرار را می گیرد: این که شما ضرری به غیر داری وارد می کنی، اولاً حرام است، عقاب و عذاب و اینها در پیش داری. این یکی از موانع برای اضرار است. جهت دوم گوشمالی جنائی است، که اگر جنایتی وارد کردی باید قصاصتان بکنند و گوشمالی بدهند و فلان و این حرفها، این هم جعل حکم چه می کند؟

حالا تنقیصی می کند در نقص و اینها.

یکی از آن موارد من باب مثال جعل حکم تدارک است که اگر ضرری به کسی وارد کردی باید تدارک کنی. اینها احکامی هستند که از تسبیب به نفی اضرار، انتزاع پیدا می کنند. یعنی اگر شارع بخواهد جعل احکامی بکند که آن احکام جلوی اضرار را بگیرد باید این مسیر را طی کند: اولاً این که تحریم مولوی کند، بعداً حکم به تدارک کند، اگر در مواردی هم هست باید قصاص هم بکند. و اینها همه وسائلی هستند، هم وسائلی که جلوی شخص را می گیرد و هم وسائلی اجراییه‌ای که جلوی جامعه را می گیرد که دیگر کسی ضرر انجام ندهد. این از اضرار فهمیده می شود.

چون اضرار جنبهٔ صدوری به فاعل دارد لذا لاجرم حکم مولوی در اینجا بار می شود ولی در ضرر جنبهٔ صدوری نداشت، ضرر یعنی نقص، حالا این نقص از ناحیهٔ چه کسی آمده؟ نه ممکن است از ناحیهٔ شارع آمده باشد، شارع که فاعل نیست. ولی اضرار جنبهٔ انتساب به فاعلی دارد. یک دفعه عرض کردیم در آنجا، می گویند که مصدر به معنای اسم فاعل و اسم مفعول می آید، آنجا گفتیم که این حرف

غلط است که این نحویین می گویند که مصدر به معنای اسم فاعل می آید، مصدر به معنای حیثیت فاعلی می آید نه به معنای اسم فاعل. حیثیت فاعلی وَاَلَا هیچ وقت مصدر به معنای فاعل نیامده یعنی ضربی که شما می گوید ضرب زید شدید، وقتی که ضرب می گوید یا ضرب به معنای اسم فاعل است یعنی جهت فاعلی که در خارج انجام شده، این شدید بوده،... به معنای ضارب است، ضرب به معنای ضارب نیست، یا حیثیت مفعولی دارد یعنی کتکی که زید خورد خیلی حسابی کتک خورد! جانانه خورد! نه اینکه ضرب در اینجا به معنی مضروب است که مضروب زید باشد، کی ضرب به معنای اسم فاعل می آید؟ مگر در باب مبالغه زید^{۲۸} عدل^{۲۹} در آنجا عدل به معنای عادل می آید. حیثیت فاعلی نه اسم فاعل، و این دو تاست.

لذا در اینجا ضرر به معنای حیثیت فاعلی در اینجا نیست. ضرار، در اینجا حیثیت فاعلی آمده. انتساب به فاعل در اینجا است. ضرر به معنای نقص است حالا این نقص خودش پیدا بشود می گویند فلانی ضرر کرد، مثلاً چی شد؟ صبح بلند شد دید که من باب مثال زلزله آمده همه اموالش رفته در زمین، خب

فاعلی در اینجا نبوده، حیثیت در اینجا نبوده خود اصل ضرر. یا فرض کنید که میکروب آمده تمام دامهایش از بین رفتند خب این در اینجا فاعلی نیامده، فاعل یعنی به معنای فرض کنید که انسانی، کسی نیامده از بین ببرد، مرض افتاده به جانسان از بین رفتند، حیثیت فاعلی در اینجا نیست، اضرار به معنای حیثیت است لذا ما ضرر را در آنجا به معنای اصل الطبیعة الخارجین گرفتیم، در اینجا جهت فاعلی در نظر گرفتیم، بنابر همین اساس ما تصحیح کردیم بین ضرر و بین اضرار، وَاَلَا اِگر ما ضرر را به معنای اضرار می گرفتیم اضرار در اینجا تاکید بود و تاکید خلاف اصل است، یا مداومت بر ضرر بود که باز در اینجا خلاف اصل است یا مقابله به ضرر بود که باز از لاضرر فهمیده می شود. برای رفع این محذوریت و تصحیح روایت، ما می آیم ضرر را مثل آقای سیستانی در اینجا به معنای اسم مصدری می گیریم، که اصل ضرر منتفی است یعنی حکمی که آن حکم موجب ضرر بشود منتفی است چه از ناحیه غیر باشد و چه از ناحیه شارع باشد، آن ضرر در اسلام نیامده.

پس اگر وضوی مائیه برای شما ضرر داشت، این حکم مجعول نشده، نفی تسبیب است. در ضرار چون حیثیت فاعلی در اینجا لحاظ شده لذا در اینجا حکمی را که شارع به تناسب لاضرار باید وضع کند باید حکم چه باشد؟ تحریم مولوی باید باشد که جلوگیری را بگیرد دیگر، می گوید لاضرار، ضرر نزن، اینکه می گوید ضرر نزن چطوری شارع می آید موجب [نفی] تسبیب به ضرر می شود؟ با احکامی که آن احکام بیایند ضرار را بردارند، یکی از آنها چیست؟ اولاً بلا اول باید بیاید تحریم مولوی بکند که ضرار حرام است این یک، بعد بیاید چه کار کند؟ عقوبت ایجاد بکند در مواردی که عقوبت می خواهد، سوم چه کار بکند؟ تدارک و جبران بکند، این هم در مواردش. و همین طور سایر مواردی که حالا بعداً می آیم می گوئیم که اینها جعل احکامی است که جلوی اضرار را بگیرد این به نحو اجمال در مورد این قاعده.

و اما در مورد تفصیل ایشان می آیند موضوعات را که احکام برای آن موضوعات آمدند، می آیند آنها

را دسته‌بندی می‌کنند به موضوعات متفاوتی از حیث مقارنات و از حیث خصوصیات که احکام برای آنها بار می‌شوند، چه بسا در بعضی از موضوعات حکم مولوی است، در بعضی از موضوعات حکم ارشادی است و در بعضی از موضوعات نه مولوی است و نه ارشادی است که دیگر آن بحث انشالله برای فردا.

یعنی اگر رفقا بخواهند مطالعه کنند ما به همین ترتیبی که ایشان بیان کردند بیان می‌کنیم. فردا از همین و اما الوجه التفصیلی از اینجا می‌آیم جلو و آن مسائلی که هست مطرح می‌کنیم.

اللهم صل علی محمد و آل محمد